

Berömda missöden inom svensk frimärksproduktion 1872–1922

Innehåll

1. Introduktion, plan för exponatet
2. Ringtyp, 1 riksdaler tandning 14, typ I
3. Feltrycket 20/TRETIO
4. Perforeringsmissöden
5. Oscar II 5 öre brun
6. 10 öre Oscar II som spegeltryck på 10 öre Gustaf V i medaljong
7. Värnamomärkena
8. 10 öre stående lejon, tête-bêche

Blad

- 1
- 2
- 3
- 6
- 8
- 9
- 10
- 13

Disposition och bearbetning

Exponatet är traditionellt, och syftet är att på ett informativt sätt visa och återge händelseförloppen som banat väg för några av Sveriges stora rariteter.

Urval

Intentionen är att visa objekt i så hög kvalitet som möjligt enligt SFF:s normer. Även de mycket sällsynta eller unika objekten är i mycket god kvalitet. En positiv omständighet med tanke på att valmöjligheterna gällande rariteter och unika objekt är ytterst små eller saknas helt.

Inledning: varför ställa ut fel och brister?

Objekten i exponatet representerar några besvärande händelser inom svensk frimärksframställning under en 50-års period. Under åren 1872–1922 inträffade några misstag av sådan grad att de idag betraktas som internationella rariteter. Det rör sig om några uppseendeväckande produktions- och utgivningsmissar som poststyrelsen inte kan ha varit särskilt stolta över. Från frimärkssamlarnas perspektiv är de högtintressanta då de ger en inblick i svensk frimärksframställning och distribution.

Historik

År 1872 blev Bagges sedeltryckeri i Stockholm postverkets nya frimärksleverantör. Den 1 juli detta år lanserades nio valörer i den nya frimärksserien "ringtyp". Trots företagets rutin var frimärksframställning något nytt. Följden blev en del barnsjukdomar, som i exponatet inledningsvis visualiseras med den oretuscherade högvalören 1 riksdaler. År 1879 inträffade sedan en häpnadsväckande blunder som resulterade i Sveriges mest berömda feltryck, näst den gula 3-skillingen: 20/TRETIO.

Andra grava misstag var att helt eller delvis otandade märken och även färgprov som Oscar II 5 öre brun distribuerades. 1918 bäddade bristande intern information och distribution för att valörerna 55 och 80 öre Gustaf V i medaljong levererades till Värnamo. När postverket själva tog över frimärksproduktionen 1919 började en ny tid med ny tryckteknik och även nya tekniska problem. Ett resultat av det senare är tillkomsten av 10 öre stående lejon i tête-bêche.

Sällsynthet

Objektens sällsynthetsgrad är markerad med blå ramlinjer och text. Sällsynta/anmärkningsvärda objekt omges av en enkel ram. Mycket sällsynta/anmärkningsvärda objekt har dubbla ramar.

Egen forskning

Genom forskning och studier av tryckteknikernas och frimärksframställningens olika stadier har de olika tryckavvikelse- och tillblivelse kunnat förstås på ett mer vetenskapligt sätt. Arkivforskning på riksarkiven i Arninge och Marieberg samt studium av material på Postmuseum har gett ovärderlig information om framställning, tryckleveranser, upplagor och distributionsdata.

Objekt värda att framhållas

Stämplat exemplar av 1 riksdaler ringtyp tandning 14 typ I, med oretuscherade kronor (blad 2).

Tidigaste kända avstämpling av 20/TRETIO, samt den mest kompletta bevarade avin med feltrycket (blad 3 respektive 5).

Enda kända försändelsen med stämplade otandade exemplar av 1 krona ringtyp med posthorn (blad 6).

Det legendariska Oscarsmärket 5 öre brun (blad 8).

10 öre Oscar II som spegeltryck på 10 öre Gustaf V i medaljong - en spektakulär sällsynthet (blad 9).

55 öre Gustaf V i medaljong på den enda bevarade postanvisningen med mottagningsbevis (blad 11).

Unikt paketadresskort med båda parvarianterna av 10 öre stående lejon, tête-bêche (blad 16).

Viktiga källor

Åkerstedt, "Handbok över Sveriges Frankotecken 1855-1963".

Falk, Mattson, "Oscarsperiodens frimärken 1885-1911", Filatelihandboken A:3, SFF, 1985.

Postmuseum Stockholm, utställt material med förslagsteckningar, provtryck och historik.

Riksarkivet i Arninge, "Frimärksförrådets koncepter".

Postverket, centralarkivet, frimärksförrådet/frimärksstryckeriet, protokollsutdrag 1855-1924.

Ett varmt tack till Tobias Rein för värdefull hjälp med exponatets design.

2. Ringtyp, 1 riksdaler tandning 14, typ I

Design och förlaga: Pehr Olof Bagge. Gravör: Julius Lepper i Berlin.

Tryck: Boktryck i Jacob Bagges sedeltryckeri. Perforering: 14x14.

Utkom: 1 juli 1872. Upplaga: 590 500 (typ I och II).

Användningsområde. Valören har främst använts på rekommenderade och assurerade brev. Innan UPU:s lägre taxor slog igenom 1875 kunde riksdalermärket någon gång användas på brev till mycket avlägsna länder. Detta är det första svenska frimärket som tryckts i två färger.

1 riksdaler, typ I - oretuscherade kronor

*Svartavdrag (1930)
från originalplåt*

*1 riksdaler typ I
14 kända (e)*

1 riksdaler, typ II - retuscherade kronor

1 riksdaler 1872, typ I – oretuscherade kronor. På ett tidigt stadium i produktionen, sannolikt då färgavdragen kontrollerades, upptäckte man att kronorna i riksdalernas mittparti var alltför diffusa - de mer eller mindre "drunknade" mot den blå bakgrunden. Detta behövde snabbt åtgärdas, så att kronorna såsom nationalsymboler i vårt riksvapen skulle framträda på ett tillfredställande sätt.

Dilemmat löstes genom att en linje graverades in till höger om varje krona. Graveringen utfördes för hand direkt på originalplåten, vilket framgår av de många individuella skillnaderna i linjernas utformning. Resultatet lät inte vänta på sig - frimärksbildens kronor framstod nu på ett helt annat sätt.

Leveransen av 1 riksdaler till Malmö. Den 16 juli skickade Frimärksförrådet i Stockholm 10 halvark (1000 märken) med 1 riksdaler till Malmö. Leveransen mottogs den 19 juli. Bland dessa ark ingick av misstag ett, möjligtvis två ark med oretuscherade kronor i mittpartiets riksvapen, de så kallade typ I. I dagsläget är 14 exemplar av typ I registrerade.

*Pehr Olof Bagge (1833-1872)
Föreståndare för Bagges sedeltryckeri*

3. Feltrycket 20/TRETIO

Design och förlaga: Pehr Olof Bagge. Gravör: Julius Lepper i Berlin.

Tryck: Boktryck i Jacob Bagges sedeltryckeri. Perforering: 13x13.

Utkom: december 1879. Upplaga: 970 exemplar.

Hur feltrycket uppstod. Feltrycket 20/TRETIO är ett av svensk filatelis mest eftertraktade märken, jagat av frimärkssamlare över hela världen. Det uppstod under arbetsveckan som inleddes den 15 december 1879 på Bagges tryckeri. Under en kraftigt försenad tryckning av 20-öresvalören upptäckte man att den 37:e klichén i tryckplåten var i dåligt skick och behövde åtgärdas akut.

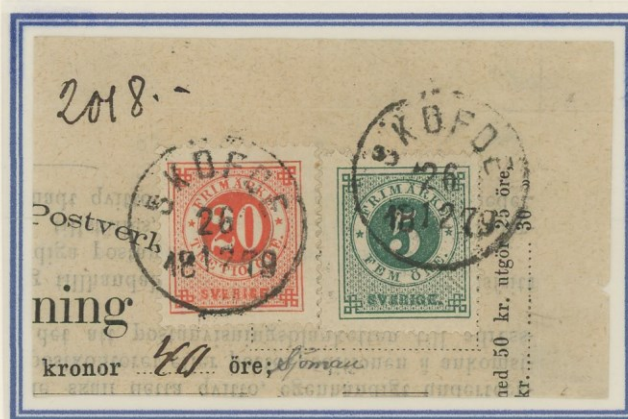
Tryckerifaktorn valde den snabbaste lösningen: att ersätta den skadade 20-öresklichén med en kliché från en 30-öres kvartsplåt. Klichéns mittparti svarvades bort och ersattes med mittdelen "20". I hastigheten glömde man att ersätta textbandet "TRETIO ÖRE" med det korrekta "TJUGO ÖRE". (Anm: kliché 37 i tryckplåten fick position 34 i det tryckta frimärksarket.)

Feltrycket 20/TRETIO

*Position 34 i det tryckta arket. Sannolikt har en otillräcklig förståelse förorsakat den spruckna valöreringen.
Proveniens: Robson Lowe, Karl Arne Norsten (e)*

Det tidigaste kända 20/TRETIO

Proveniens: Erik Leijonhufvud, Sven Eric Beckeman (e)

Postanvisningsklippet ovan är stämplat SKÖFDE 26.12.1879, vilket är den tidigaste kända användningen av feltrycket 20/TRETIO. Ett anmärkningsvärt tidigt datum, med tanke på att tryckningen sannolikt utfördes tidigast 15 december. Märket har därefter hunnit levereras till frimärksförrådet, och därifrån vidare till postkontoret i Skövde. Observera att mittdelens valörering är oskadad, vilket också verifierar att märket härrör från ett tidigt tryckt ark.

3. Feltrycket 20/TRETIO

Händelseförloppet som resulterade i feltrycket 20/TRETIO

A

B

C

D

A) Den skadade 20-öresklichén i position 37 avlägsnades från tryckplåten för 20 öre. B) En in-takt 30-öreskliché sågades loss ur en 30-öres kvartsplåt. C) Mittcirkeln med valörsiffran "30" svarvades bort. D) Den sedan tidigare sparade valörcirkeln "20" löddes in i gluggen på 30-öresklichén. Den nyrenoverade 20-öresklichén löddes sedan tillbaka på sin plats i 20-öresplåten.

*Postanvisningsklipp med 20/TRETIO stämplat i
ESKILSTUNA 3.3.1880. Feltrycket har sprucken
valörering efter att förstälningen krakulerat. (e)*

Förstälning. Utbytet av klichén tog minst en extra arbetsdag, särskilt eftersom den restaurerade patrisen förstälades innan återplacering. Förstälning innebar att tryckytorna galvaniskt överdrogs med ett tunt järnskikt för ökad hållbarhet. Resultatet var mindre lyckat på den lösa klichén, vilket snart visade sig i trycket som spruckna och deformerade valöreringar.

Upptäckten. I slutet av januari 1880 gjorde tobaks- och frimärkshandlaren Axel Sundberg på Klarabergsgatan i Stockholm en förbluffande upptäckt på ett 20-öres frimärke: texten löd "TRETIO ÖRE" i stället för "TJUGO ÖRE" (källa: Harry Wennberg och Nils Strandell 1920). Han rapporterade fyndet till postverket, som reagerade snabbt. Den 5 februari skickade frimärksförrådets förvaltare C. G. Ell ut en kungörelse om feltrycket. Av 1 583 levererade ark returnerades 613 medan 970 exemplar hade sålts.

I sednast till frimärkesförrådet levererade upplaga af 20-öres vanliga frimärken har det tryckfel förefallit att valören på det fjärde eller nionde märket från venster på fjärde eller nionde raden upifrån a frimärkesbladen med bokstäver angifvits till tretio öre. Då, innan detta tryckfel upptäcktes, frimärkesblad af sagda leverans blifvit från förrådet utlemnade, får, på Kungl. Generalpoststyrelsens befallning, jag härmed anmoda postanstalten att låta undersöka om i postanstaltens eller underlydande stationers förvar finnas frimärken med förenämnda fel och att dervid anträffade felaktiga märken, lösgjorda från frimärkesbladen, till frimärkesförrådet för utbyte mot följande insända. Stockholm och Kungl. Generalpoststyrelsens frimärkesförråd den 5 Februari 1880.

Postanstalten

3. Feltrycket 20/TRETIO

Frimärkskolonien på Södra Lagnö 1908. Blanketten nedan, stämplad FALUN 10.4.1880, hittades sommaren 1908. Frimärkshandlaren Harry Wennberg hade i mars köpt cirka 7 ton makulatur - cirka 2,4 miljoner blanketter - från postverket. Mellan 1 juni och 1 oktober arbetade tio flickor på Södra Lagnö i Stockholms skärgård med att klippa ut frimärken, sortera och rangordna dem. Postförskottsavin är förmodligen den mest kompletta bevarade avin med feltrycket.

Den mest kompletta bevarade postförskottsavin med feltrycket 20/TRETIO

Del av "Reversal å Postförskott" frankerad med 5 öre ringtyp, tandning 13, och feltrycket 20/TRETIO. Portot 25 öre är korrekt. Garantistämplor H.W. (Harry Wennberg). Proveniens: Harry Wennberg, Erik och Ulf Kihlblom, Sven Eric Beckeman. (e)

4. Perforeringsmissöden - delvis eller helt otandade märken

Delvis operforerade

F33; **fåtal kända** (e)
Proveniens: Olle Pettersson,
Olle Eriksson

F39; **tva kända** (e)
Proveniens: Sven Eric
Beckeman

F54; **raritet som stämplad enhet** (e)
Proveniens: Sven Eric Beckeman

Exempel på delvis och helt otandade frimärken från ringtyp-, Oscar- och lösenemissionerna som kommit ut i cirkulation. Inför perforering- en av frimärksark kunde olika missöden inträffa. Felperforeringar med snedcentrering som resultat inträffade om ett ark låg fel eller rörde sig under perforeringstillfället. Dubbeltänder uppstod vid nålbrott. Till de mer sällsynta avvikelserna räknas delvis operforerade och helt operforerade frimärken. Orsaken till dessa tillstånd var oftast att alltför många ark varit placerade i perforeringsverktyget. En normal laddning i verktyget var 5–6 ark per gång. Vid större antal kunde nålarna misslyckas med att tränga igenom de underst liggande arken, vilket resulterade i delvis eller helt otandade ark. Sådana ark skulle normalt ha sorterats bort som makulatur, men ibland slank de igenom kvalitetskontrollen och nådde ut till ett postkontor. Kassapersonal fick då i regel klippa ur märkena från arken.

Observera att dylika märken inte ska förväxlas med normalexemplar från referensark, som inte skulle perforeras. Normalark sparades som referens hos poststyrelsen, frimärksförrådet och tryckeriet, och skulle aldrig komma ut i cirkulation.

Helt operforerade

F35; **ca tio kända** (e)
Proveniens: Nils Westberg

F45; **tretton kända** (e)

L20; **tva 4-strip kända**
Proveniens: Nils Westberg (e)

De enda kända stämplade otandade exemplaren av 1 krona ringtyp

COUPON
(Peut être détaché par le destinataire).

Timbre d'origine.

CHIASO

Montant du remboursement

Nombre des déclarations en douane *trois*

Nom et domicile de l'expéditeur.

STOCKHOLM

HYPOTEKSBANK

Empreinte en cire.

Lieu de destination *Rome*

Demeure du destinataire, rue

Poids Kgr. Gr. Acheminement

(Blankett n.º 65.)
Septembre 1886.

1 krona ringtyp med posthorn, gulaktigt orangebrun och blå (F49a), i otandat par samt 5 öre grön och 30 öre olivaktigt brun på internationellt paketadresskort till Italien (1 öre överfrankerat). Stämplat STOCKHOLM PAKET 8.6.89, med transitstämplar HAMBURG, BASEL och CHIASSO samt ankomststämpel ROMA 16.6.89. Ett på flera sätt unikt objekt då detta är **de enda kända stämplade otandade exemplaren av 1 krona** samt dessutom i den första nyansen. Proveniens: Jan Åkesson, Sven Eric Beckeman. (e)

5. Oscar II - 5 öre brun, färgprov för 30 öre

Förlaga: Gösta Florman. Gravör: Max Mirowsky.

Tryck: koppartryck i Jacob Bagges sedeltryckeri. Perforering: 13x13.

Utkom: oktober 1891. Upplaga: 100 exemplar.

Bakgrund. I september 1891 utfördes färgprover i brunt för 30-öresvalören i serien Oscar II i koppartryck. Utgivningsdatumet var fastställt till den 6 oktober, vilket skapade en betydande tidspress på Bagges tryckeri. Eftersom 30-öresplåten ännu inte hade färdigställts vid denna tidpunkt, tvingades man i stället använda en redan monterad 5-öres tryckplåt för att framställa färgproven.

Oscar II 5 öre brun

Intendent Henrik Fredrik Westman, vid tiden chef för frimärksförrådet

9 exemplar kända i privat ägo
Proveniensen: Annie Johnsson,
Erik Kihlblom (e)

30 öre gulaktigt brun,
utgivet oktober 1891

En serie olyckliga händelser gjorde att ett 100-ark av färgproven obemärkt passerade flera kontroller. Av okända skäl hamnade arket i buntan bland de nytryckta 30-öresmärkena. Händelseförloppet framstår som ännu märkligare då frimärken från just detta ark tillhörde dem som skickades till utländska postförvaltningar som prov på 30-öresmärken. Felet upptäcktes av Deutsches Reichpostamt som rapporterade det. Vid den tiden hade 55 märken redan distribuerats. Ett förödande svenskt postverk inledde en utredning under ledning av Henrik Fredrik Westman, intendent vid frimärksförrådet. Amanuensen Carl Jonzon utsågs till syndabock, för bristande kontroll.

5 öre brun är således inget färgfeltryck utan ett reguljärt utfört, men av misstag utsläppt, färgprov. Märkena rankas som filatelistiska världsrariteter, och har ägts av berömda filatelister och t o m. kungligheter. I dagsläget är 9 ostämplade och ett stämplat exemplar på brevstycke kända i privat ägo. Därutöver finns tre ostämplade bruna 5-öringar i Postmuseums samlingar. Sannolikt finns även några exemplar kvar hos de olika utländska postförvaltningar som mottog märken som referensexemplar.

Kungörelse,

angående tillhandahållande åt allmänheten af nya, i koppartryck utförda frimärken af 30 öres valör.

Kongl. Generalpoststyrelsen har låtit förfärdiga nya, i koppartryck utförda vanliga frimärken af 30 öres valör.

Dessa nya frimärken, som äro af enahanda utseende och beskaffenhet som öfriga af Postverket utgifna frimärken i koppartryck å 5, 10 och 20 öres valörer, skilja sig från dessa sistnämnda endast derigenom, att färgen å nu ifrågakarande märken är brun samt att å desamma märkets valör är angifven medelst siffran 30.

Jemte förenämnda märken af ny tillverkning kunna till postafgifters utgörande fortfarande och tills vidare användas äfven nu gällande frimärken. Stockholm den 29 september 1891.

E. VON KRUSENSTJERNA.

e. f.
V. Roth.

Utgivningen av det nya 30-öresmärket kungjordes i ett cirkulär 29:e september 1891.

6. 10 öre Oscar II som spegeltryck på 10 öre Gustaf V i medaljong

Originalteckning: Olle Hjortzberg. Gravör: F Schirnböck.

Tryck: Koppartryck hos AB Jacob Bagges Sedeltryckeri. Perforering: 13x13.

Papper av typ K med vattenmärke krona och marginalvattenmärke KPV.

Bakgrund. Under en kort period trycktes både F54 (10 öre Oscar II) och F76 (10 öre Gustaf V i medaljong) i den så kallade Marinonipressen. Bägge märkena trycktes på K-papper, med vattenmärke krona. Ett fåtal märken är kända där framsidan har medaljongmärkets bild medan baksidan avslöjar ett otvetydigt spegeltryck av Oscarsmärket.

Spegeltryck av 10 öre Oscar II på 10 öre Gustaf V i medaljong

*Framsida (kopia) och baksida
2 exemplar kända (e)*

10 öre Oscar II

Hur gick det till? Efter att man tryckt en omgång 10-öres Oscarsmärken kördes tryckpressen tom, utan frimärkspapper, sannolikt för kalibrering. Trots avsaknaden av papper färgade pressens valsar in Oscarstryckplåten, och trycket hamnade på tryckcylinderns däckelfilt.

Vid en senare tryckning av medaljongmärken användes förmodligen en däckelduk från Oscarsproduktionen. Trots att färgen hade torkat blev den uppluckrad av det fuktiga pappersarket, vilket resulterade i ett spegeltryck av "fel" kung, d v s Oscar II.

De kända exemplaren av denna variant är avstämplade i början av 1911, vid olika postanstalter. Möjligen härstammar de från ett eller ett par ark som framställdes vid det första tillfället man tryckte medaljongmärken, den 15 november 1910.

Däckelduken. En väl använd däckelduk som använts i lilla Marinonitryckpressen (för enkelark), med rättvända tryck av 10 öre Oscar II. Vid särskilda tillfällen kördes tryckpressen "tom", det vill säga utan frimärkspapper. Syftet var att kalibrera tryckpressens cylinder- och fundamenttrörelser. Trycket hamnade då rättvänt på däckelduken, som därefter avsatte ett spegelvänt tryck på baksidan av nästa ark som trycktes. Bild: Göta Frimärken.

7. Värnamomärkena

Originalteckning: Olle Hjortzberg. Gravör: F Schirnböck.

Tryck: Koppartryck hos AB Jacob Bagges Sedeltryckeri. Perforering: 13x13.

Papper av typ B, med eller utan bokstäver från KUNGL POSTVERKET (KPV).

Tänkt postal användning. Från den 1 juni 1918 skulle avgiften för postförskottsbelagda paket i första och andra viktklassen utgöra 55 respektive 80 öre. Nya portohöjningar gjorde emellertid att märkena i dessa valörer blev obehövliga. Av något skäl fick poststationen i Värnamo ändå 10 kartor av vardera valören, varav största delen uppköptes i ett parti. Från den 3 juli användes ett mindre antal märken till frankering, huvudsakligen för postpaket.

55 och 80 öre Gustaf V i medaljong

55 och 80 öre dels ostämplade, dels stämplade med normalstämpel 58p 6.7.1918. Stämpeltypen användes i VÄRNAMO mellan 1911 och 1930 och har aldrig påträffats antedaterad.

Postkontoret i Värnamo

Postmästare Emanuel Olin

Förfalskningar. Postmästaren vid tiden för 55- och 80-öresmärkenas ankomst hette Emanuel Olin. Han hade dock semester under tiden 20 juni till 19 juli. Postexpeditör Wilhelm Adler utsågs som tillförordnad postmästare. Adler skulle så småningom bli avskedad för bland annat förskingring. Han låg också bakom ett antal antedaterade "Värnamomärken" som fabricerades 1920. I slutet på 1930-talet var Olof Olsson postmästare i Värnamo. Även han gjorde sig skyldig till stämpelförfalskningar på 55 och 80 öre, vilket så småningom ledde till polisutredning och suspension.

Utgivningsdag: 2 juli 1918

Tidigast kända avstämpling: 3 juli 1918

Upplaga: 42 400 exemplar varav 1 982 exemplar kommit ut i cirkulation.

1 000 märken i valören 55 öre levererades till Värnamo sommaren 1918. Dessutom har Postverket skänkt bort ett antal märken genom åren. 375 märken skickades till UPU 1918. Större delen av den tryckta upplagan blev dock övertryckta med ny valör, till 27 öre. Innan restupplagan destruerades beslöt poststyrelsen att 500 märken (fem ark) skulle sparas till Postmuseums samlingar, och 200 (två ark) till PFA:s arkiv. Den 7 oktober förstördes 39 343 märken genom att de maldes sönder. Den effektiva upplagan utgörs därmed av strax under 2 000 exemplar. 55-öresmärken kan vara både ark- och kamtandade.

Enda kända inrikes postanvisningen med mottagningsbevis

Postanvisning gäller under en månad från avstämplingsdagen.

Redovisas
avgiften för
mottagnings-
beviset med
ett tio-öres
frimärke.

**INRIKES
POSTANVISNING
MED
MOTTAGNINGSBETIS**

Ej över
Över

Avgift
öre
10
15
25
30
35
40
50
60

å ett belopp av 251 kronor 69 öre.

tvåhundrafemtioen kronor
(Här skrives, med början längst till vänster å raden, kronalet med bokstäver, omedelbart åtföljt av "kronor" eller "kr.", öretallet upprepas ej.)

Till *Sten Rellor & S. Bjellander*

Adressatens bostad: *Växjö*

Adresspostanstalt: *Växjö*

Redovisningsnr: 669

Införd i postanvisningsjournal under vidstående nummer, betygas

Utsändningsnr: 911

(Vederbörande postfunktionärs underskrift)

Inrikes postanvisning med mottagningsbevis frankerad med 55 öre Gustaf V i medaljong, vilket är korrekt portosats för summan 251 kronor och 69 öre. Avsänd från VÄRNAMO 20.7.1918 till Växjö. Kvitterad i JÄMSHÖGSBY 23.7.1918. **Detta är den enda kända 55-öresförsändelsen med mottagningsbevis.** Proveniens: Imre Vajda, Einar Lundström, G. Menzinsky, Sören Andersson och Sven Eric Beckeman. (e)

Påtryck 27 öre på 55 och 80 öre. Den 1 juni 1918 höjdes portot för rekommenderade brev i lägsta viktklassen till 27 öre. Vid tiden fanns inget 27-öresmärke, så frankeringarna utgjordes oftast av 25+2 öre eller andra kombinationer. I cirkulär 60 från 29 november 1918 meddelades att man låtit övertrycka 55 och 80 öre med 27 öre, och att man ej skulle sända ut fler 55- och 80-öresmärken.

Utgivningsdag: 2 juli 1918.

Tidigast kända avstämpling: 3 juli 1918.

Upplaga: 49 500 exemplar varav 1 982 exemplar kommit ut i cirkulation.

1 000 märken i valören 80 öre levererades till Värnamo sommaren 1918. Liksom för 55 öre har Postverket skänkt bort ett antal märken genom åren. 375 märken skickades till UPU 1918. Större delen av den tryckta upplagan blev dock övertryckt med ny valör, 27 öre. Innan restupplagan destruerades beslöt poststyrelsen att 300 märken (tre ark) skulle sparas till Postmuseums samlingar och 200 (två ark) till PFA:s arkiv. Den 7 oktober förstördes 46 643 märken genom malning. Den effektiva upplagan utgörs därmed av strax under 2 000 exemplar även för 80 öre. 80-öres märken finns endast arktandade.

Adresskort till inrikes postförskott

Plats för nummeretikett.		Adresskort till inrikes postförskott.		Inlämningspostst. stalt.																
		Postförskottsbeloppet angives å blankettens till postförskottsansvisning avsedda nedre hälft, som jämväl i övrigt ifylles av avsändaren.																		
		Härmed ett brev — brevkort — korsband — paket. (De överflödiga orden strykas.)																		
(Avsändarens underskrift.)	Se adresskortets baksida 6)!	Innehåll:		<table border="1"> <tr> <td>ej över 5 kr.</td> <td>15 öre</td> </tr> <tr> <td>5—25 "</td> <td>20 "</td> </tr> <tr> <td>25—50 "</td> <td>30 "</td> </tr> <tr> <td>50—100 "</td> <td>35 "</td> </tr> <tr> <td>100—250 "</td> <td>40 "</td> </tr> <tr> <td>250—500 "</td> <td>45 "</td> </tr> <tr> <td>500—750 "</td> <td>55 "</td> </tr> <tr> <td>750—1000 "</td> <td>65 "</td> </tr> </table>	ej över 5 kr.	15 öre	5—25 "	20 "	25—50 "	30 "	50—100 "	35 "	100—250 "	40 "	250—500 "	45 "	500—750 "	55 "	750—1000 "	65 "
		ej över 5 kr.	15 öre																	
		5—25 "	20 "																	
25—50 "	30 "																			
50—100 "	35 "																			
100—250 "	40 "																			
250—500 "	45 "																			
500—750 "	55 "																			
750—1000 "	65 "																			
(För anteckning om rekommendation eller assurance.)		Till: <i>Thomas Larsson</i>																		
		Adresspostanstalt: <i>ANUNDGÅRD</i>																		
Ovan angivna försändelse kvitteras.		Försändels ankomstdag.	Adresskts ank.dag (ev.)	Ankomstnr vid postkontor:																
den <i>26</i> 19 <i>18</i>																				
Namn: <i>M. E. W. Wennberg</i>				Pakets vikt: _____ kg.																
Bevittnas: _____																				

Adresskort till inrikes postförskott frankerat med 80 öre Gustaf V i medaljong. Portosats: inrikes paket upp till 1 kg (1.7.1918 – 30.6.1919) = 60 öre, postförskottssavgift = 20 öre = totalt 80 öre. Avsant från VÄRNAMO 19.7.1918 till ANUNDGÅRD. Paketet kvitterades ut 26.7. Proveniens: Thomas Larsson. (e)

Restaurerade adresskort med 80 öre. Den kända frimärkshandlaren Harry Wennberg hade gett några anställda i uppgift att tillverka kilovaror av makulatur. Vid en kontroll upptäckte han en avriven avi-del med 80 öre. Personalen uppmanades då att sortera ut de påträffade klippen med 80-öresmärken, och därefter gå igenom allt pappersavfall för att hitta de resterande delarna av avierna. Dessa sammanfogades sedan till "hela" adresskortsavier.

8. 10 öre stående lejon - tête-bêche

Originalteckning: Einar Forseth. Gravör: Paul Wilcke.

Tryck: Stålgravyrtryck, Postverkets frimärkstryckeri, Centralposthuset. Perforering: 9 $\frac{3}{4}$.

Papper av typ B, med eller utan bokstäver från KUNGL POSTVERKET (KPV).

Upptäckt: Hösten 1921. Upplaga: ca 200 par (källa: Filatelistiska meddelanden 1925).

Historik. I mitten av 1921 inträffade ett fatalt misstag inom den svenska frimärksproduktionen. Resultatet blev häpnadsväckande. Med 10 öre stående lejon i tête-bêche föddes en av Sveriges stora och internationellt mest kända tryckavvikelser.

Tête-bêche, med vattenmärke KPV

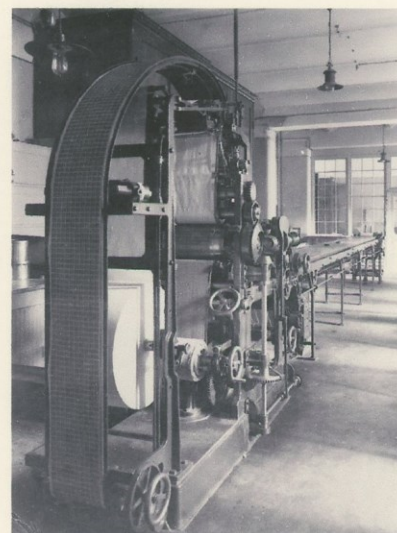
*F144A v⁴ ** 10 öre i 4-strip med vm KPV*

Två märken i tête-bêche (svansarna mot varandra)

Hur uppstår tête-bêche? Termen härstammar från Frankrike och används inom filatelin för att beskriva två sammanhängande frimärken som är upp- och nedvända i förhållande till varandra. Detta kan ske av olika orsaker. Om tryckformen består av lösa klichéer kan någon ha placerats upp och ned. I Sverige orsakades de spektakulära lejonerna av en omvänt monterad plåthalva, under en tid av banbrytande tekniska innovationer inom frimärksproduktionen.

Till vänster: Benjamin Stickney framför den av honom konstruerade tryckpressen. Bilden till höger visar Stickneypressen i Centralposthuset i Stockholm. Under åren 1922-1937 framställdes cirka 6 miljarder frimärken.

Stickneypressen. I mars 1919 beställde postverket en ny tryckpress från Amerika för att effektivisera frimärkstillverkningen. Maskinen, konstruerad av Benjamin R. Stickney, hade en kapacitet på 265 000 märken per timme, långt över Bagges tryckpressar. Denna kombinerade rotationspress och gummeringsmaskin med elektrisk torkning vid 80–90 grader krävde dessutom mindre personal, vilket innebar besparingar. Tidigare hade frimärken enbart tryckts med plana tryckplåtar.

8. 10 öre stående lejon - tête-bêche

Ingenjör Stickneys geniala idé var att böja två präglade plåtar runt en cylinder. När de bockade plåthalfvorna sammanfogades till en cylindrisk tryckform blev det möjligt att massproducera frimärken, så kallade bandmärken. En ca 28 cm bred pappersrulle på 4-5000 meter sattes in i pressen. Tryckningen utfördes på en pappersbana där fuktning, cylindertorkning, infärgning, tryckning, torkning, gummering och upprullning utfördes automatiskt.

De två halvcylindrarna bockas (bilden till vänster) och härddas (bilden till höger) och monteras därefter ihop till en hel cylinder i tryckpressen.

Under en tryckning av 10 öre lejon våren 1921 inträffade det som inte fick hända: när tryckcylindern monterades blev den ena av de två plåthalfvorna av misstag vänd upp och ned. Följden blev att intill den ena skarven kom lejonens huvuden att stå i ett omvänt förhållande till varandra, och kring den andra skarven kom svansarna i upp- och ned-förhållande.

Giltighetstid: Till utgången a
(Vid poststation kvarliggör do)

754

INRIKES POSTANVISNING

å ett belopp

av 6 kronor öre.

Sex kronor

Här skrives, med början längst t. v. a raden, kronalet med bokstäver, omedelbart åttöljt av "kronor", bretalet upprepas ej.)

Till A.-B. Bonnier-Bibliotek

Statspremieobligationsavdelningen

Adressatens bostad: Sveavägen 58

Adresspostanstalt: STOCKHOLM 1

Redovisnings-		
månad	journal	nummer
11	524	1065

(Postfunktionärs underskrift)

Utsändningsnr.

Bl. 11, (Juli 21)

Inrikes postanvisning frankerad med 3-strip av 10 öre med två märken i tête-bêche (huvudena mot varandra). Portosats 30 öre (belopp 6 – 25 kronor). Avsänd TRARYD 15.11.21 och ankommen till STOCKHOLM 18.11.21.

8. 10 öre stående lejon - tête-bêche

Upptäckt och uppskattad upplaga. Första gången svenska tête-bêche omnämns är i Svensk Filatelistisk Tidskrift från januari 1922. Harry Wennberg uppskattade då upplagan till ca 15 000 exemplar - ett stort antal gick dock "upp i rök" när de delades. I Filatelistiska meddelanden från 1925 står att läsa: "Obs! Då dessa "tête-bêche" upptäcktes, förmodades att en rätt stor upplaga utkommit, men kan nu med säkerhet fastställas, att de tillvaratagna exemplaren utgöra högst 150 ostämplade och 50 stämplade av vardera typen".

Huvudena mot varandra

Plåtskarvlinje

Svansarna mot varandra

Plåtskarvlinje. Halvcylindrarna gick inte att sammanfoga helt tätt. En springa uppstod, vilken likt alla fördjupningar i plåten upptog färg från färgvalsen. Utseendet hos den tryckta linjen kunde variera, från ett smalt och svagt streck till en grov och färgblödande grönn balk.

Postanvisning gäller under en 56 dag (Vid poststation kvarliggör dock posten.)

INRIKES POSTANVISNING

å ett belopp
av 8 kronor 750 öre.

Sth

(I an skrivs, med början längst t. v. å raden, kronalet med bokstaver, omedelbart åtföljt av "kronor", öreläget upprepas ej.)

Till Gripgårdens Waktmästaren
Herr E. Karlsson
Adresspostanstalt: Motala

Redovisningsnr: 9 203
Införd i postanvisningsjournal under vidstående nummer, betygas. 1381
(Postfunktionärs underskrift)

Redovisande postkontor: Sth
Dårtidsstämpel.

Utsändningsnr: 1381

Blankett n:r 11.
(Juni 1920.)

Inrikes postanvisning fränkerad med 3-strip av 10 öre med två märken i tête-bêche (svansarna mot varandra). Portosats 30 öre (belopp 6 – 25 kronor). Avsänd SVANHALS 17.9.21, ankommen till MOTALA 18.9.21 och kvitterad 3.10.21.

8. 10 öre stående lejon - tête-bêche

Ett unikt paketadresskort. Nedanstående adresskort är ensamt i sitt slag, med sina två olika tête-bêcher. Dessa tillkom 1921 och kunde vid tiden förekomma i ett begränsat antal frimärksrullar. Eftersom inget tyder på att adresskortet är filatelistiskt "gjort", måste andra förklaringar övervägas. En möjlig sådan är att någon i kassapersonalen på filialpostkontoret Stockholm 5 på Linnégatan lade undan några av dessa besynnerliga par då de uppfattades som intressanta. Av okänd anledning kom de trots detta till användning, möjligen av en ovetande kollega i kassan.

Enda kända försändelsen med båda varianterna av tête-bêche

Plats för
n^o **1663.** Stockholm 5

**Adresskort
till inrikes paket.**

(Aven å paketet skola avsändarens namn och adress angivas.)
Tekn. fabr. "OMNIUM"
STOCKHOLM 5.

Innehåll: *Hårmedel*

Assureras för

(Krontalet tecknas med både bokstäver och siffror.)

Till *Frisörmästare
Uwe C. Hj. Carlsson*

Adresspostanstalt: *Trollhättan*

och för
varje
ytterligare
1 kg. 80

Vikt: *80* kg.

Obs! Adresskortets baksida!
ketet bör, i händelse av obeställbar-
(Avsändarens underskrift.)

Ankomstnummer
(i förekommande fall):

Blankett n:r 239.
(Juni 1920)

Adresskort till inrikes paket med hårmedel till frisörmästaren C.Hjalmar Carlsson i Trollhättan. Portosats: 1 kr och 40 öre (vikt högst 5 kg). Frankering: 10 öre lejon grön i två tête-bêche-par med svansarna respektive huvudena mot varandra, tillsammans med 1 krona medaljong (F96). Avsändare: Tekn. fabr. "OMNIUM" i Stockholm 12.11.21, ankommen Trollhättan 13.11.21 och kvitterad 14.11.21. Proveniens: George Menzinsky, Sören Andersson. (e)

Epilog. "Avvikelser, dessa glädjens blomster för botaniserande filatelister," skaldade en gång Sigurd Tullberg, ryktbar redaktör och framstående PR-man för frimärkssamlandet. En målade beskrivning som sannolikt delas av många samlare som fascineras av det udda och avvikande. Det är just dessa felaktigheter, som aldrig skulle ha kommit i omlopp, som driver jakten på unika objekt.

Tryckfel och avvikelser är emellertid inte bara guldkorn i samlingen, utan även viktiga pusselbitar i forskningen. De bidrar högst påtagligt till förståelsen av svensk frimärksframställnings olika faser. Min förhoppning är att detta exponat kan ge inspiration till nya perspektiv i frimärkssamlandet.